

This PDF was generated on 15/12/2016 from online resources as part of the Qatar Digital Library's digital archive.

The online record contains extra information, high resolution zoomable views and transcriptions. It can be viewed at:
http://www.qdl.qa/en/archive/81055/vdc_100000000833_0x000008

Reference	IOR/L/PS/18/B446
Title	'The Seven Independent Arabian States [Yemen, 'Asir, Hijaz, Najd, Kuwait, Jabal Shammar and al-Jawf]
Date(s)	May 1935 (CE, Gregorian)
Written in	English in Latin
Extent and Format	1 file (10 folios)
Holding Institution	British Library: India Office Records and Private Papers
Copyright for document	Open Government Licence

About this record

This confidential memorandum, printed by the Foreign Office in May 1935 is a report by William John Childs concerning the seven independent Arabian states or autonomous areas. The report contains an introduction that states that the 'purpose of the paper is to give a brief outline each of the seven independent Arabian states', listed on folio 316, 'at the time of the Arab rising against the Turks in June 1916'.

The report is divided into sections covering each state as follows:

- 'The Imamate of Yemen ruled by Imam Yahya [Yahya Muhammad Hamid al-Din] (folio 316);
- 'The Principate of Asir ruled by the Idrisi [Sayyid Muhammad bin 'Ali al-Idrisi] (folios 316-317);
- 'The Emirate of Mecca (or the Hejaz) ruled by Husein [Husayn bin 'Ali al-Hashimi], Emir and Sherif of Mecca' (folios 317-319);
- 'Emirate of Nejd [Najd] ruled by Ibn Saud [Abd al-'Aziz bin 'Abd al-Rahman bin Faysal Al Sa'ud], Emir of Riyadh' (folios 319-323);
- 'The Sheikhdom of Kuwait [Kuwait] ruled by the Sheikh of Kuwait [Mubarak bin Sabah] (folio 323v);
- 'The Emirate of Jebel Shammar [Jabal Shammar] (or Hail [Hail]) ruled by the Emir of Hail [Sa'ud bin 'Abd al-'Aziz Al Rashid] (folios 323-324)

Cover page

The Seven Independent Arabian States: Yemen, Asir, Hijaz, Najd, Kuwait, Jabal Shammar and al-Jawf*

British India Office Records, William John Childs**

Qatar National Library, IOR/L/PS/18/B446, 1935, 25 s.

Merve ÖZGENÇ***

Bu doküman, Birinci Dünya Harbi devam ederken İngiliz istihbarat subaylarından William John Childs'ın tuttuğu notların 1935 yılında Dışişleri Bakanlığınca tanzim edilerek ilgili personele dağıtılmıştır. Orijinal hali ise Hindistan Ofisi Raporları ve Özel Dökümanları başlığı ile İngiliz kütüphanesinde bulunmaktadır. Arşivde ele alınan olaylar özellikle Arap isyanları, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ve sırasında Osmanlı Devleti'nin Arap ülkeleri ile olan ilişkisini, "**Osmanlı'nın Araplar'a baskı yapmasını**" ve bunun üzerine Arapların İngilizlere olan bakış açısını anlatmaktadır.

* Yedi Bağımsız Arap Devleti: Yemen, Asir, Nejd, Kuveyt, Cebel Şammar ve el Cevf

** Osmanlı topraklarında uzun süre çalışmış bir İngiliz istihbarat subayıdır (1869-1933). Yazdıklarından bir kısmı Türkçeye de çevrilmiştir: *Yürüyerek Anadolu Samsun-Halep 1911-1912*, 2016, Kitap Yayınevi

*** Trakya Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü Mezunu, mrvozgnc@gmail.com

Arşivdeki bölgeler Arap Yarımadası'nda bulunmaktadır. Bazı bölgelerin-devletlerin statüleri ve isimleri çoktan değişikliğe uğramış ve günümüzdeki halini almıştır. Bu sebeple arşiv, bölgelerin eski halinden bahsettiği için zaman zaman anlaşılması kolay olmamış ve kullanılan coğrafi isimlerin Türkçesini ayrıntıları ile veren bir kaynağa erişememiş olmamız güçlük yaratmıştır.

Doküman, Haziran 1916'da Türkler'e karşı ayaklanan Yedi Bağımsız Arap Devleti-Bölgesi hakkında özlü bilgiler ve de değerlendirmeleri kapsamaktadır. Dokümanın içerdiği 7 bölge şunlardır:

- 1) İmam Yahya tarafından yönetilen Yemen İmamlığı
- 2) İdrisi tarafından yönetilen Asir Prenslığı
- 3) Mekke Şerifi Hüseyin tarafından yönetilen Mekke Emirliği
- 4) Riyad Emiri İbni Suud tarafından yönetilen Necid Emirliği
- 5) Kuveyt Şeyhliği
- 6) İbni Raşid ve Hail Emiri tarafından yönetilen Cebel Şammar Emirliği
- 7) Nuri Bey es Şalan'ın ve Şef Ruwalla mülkü içinde bulunan Cevf bölgesi ve birçok ücra vaha.

1914'te bu bölgeler az çok özerkti. Her bölge belirsiz bir şekilde, birleşmiş kabilelerden oluşan gruplar tarafından tanımlanmaktaydı. Her biri insanların sadakatine mazhar olan, kabileyi kabilenin çıkarları doğrultusunda yönlendirebilen ve çıkarları mümkün kılabilen ya da siyaset kalıbına uydurabilen bir yönetici tarafından yönetilmekteydi. Her bölgenin kendi siyasi arzuları ve dolayısı ile geleneksel düşmanları, müttefikleri mevcuttu; ancak aslında özellikle Osmanlı ve İngiltere tarafından farklı derecelerde dış etkilere maruz kalmışlardı. İstekleri ve düşmanları gibi hususlar da bu şartlar altında şekillenmişti. Şimdi bu devletleri teker teker inceleyebiliriz.

Yemen

Zeydî imamlar 17. yy başından 19. yy başına kadar ülkeyi yönetmiştir. Ülke, Osmanlı Devleti zamanında 1517 yılından itibaren kademeli olarak fethedilmiştir. 401 yıl boyunca Osmanlı vilayeti olarak kalan Yemen'den, Mondros Ateşkes Antlaşması ile (30 Ekim 1918, madde 16) Osmanlı askerleri çekilmiştir. Ülke Kuzey ve Güney olmak üzere farklı tarihlerde cumhuriyete geçiş yaşamıştır ve iki bölge 1990 yılında birleşerek Yemen Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir.

Arabistan'a yakındır ve başkenti Sana'dır. Dağlık bir ülke olmasına rağmen toprakları bereketlidir. 1916'da nüfusu 1 milyondur ve Yemen sakinleri Zeydi¹ inançlıydı. Ovada yaşayan nüfus ise ortodoks sünnilerdiler. Yöneten imam manevi bir liderdi. Türk yönetimi, Yemen'i Türk vilayeti olarak kabul etmişti. Sana'nın vilayeti 3 sancaktan oluşuyordu: El Hudeyde, Taiz ve Asir.

Türkler, Arabistan'ın diğer bölgelerine göre Yemen ve Asir'in bitişiğindeki toprakları fethedebilmek için daha fazla çaba sarf etmişlerdir; 16. yy sonunda etkili olmuşlardır. Bu tarihten sonra Yemen'de aralıklı olarak isyanlar ortaya çıkmıştır ve neticesinde, Türk baskısıyla karşılaşmışlardır. Yemen, Türk

---

¹ Zeydilik; Şii İslam'ın akılcı, "12 İmam Şiiliği"nden farklı, kendine özgü kollarından biridir ve zamanla, çok da sorun yaşamadığı Yemen'in Şafi (Sünni) İslam'ına yaklaşmıştır. (Yemen'de Arap Baharı-Mehmet Salih Gün)

işgalinin ve etkisinin bir parçası olmuştur. Türk yönetiminin altına girmiş ve askeri birlikler tarafından hapsedilen bir konumda olduklarını düşünmüşlerdir; bu durum da 1914'te patlak vermiştir.

İdrisi tarafından yönetilen Asir Prenslığı

Asir Bölgesi şu anda Suudi Arabistan'ın 13 bölgesinden biri olarak nitelendirilmektedir. Yemen'e çok yakındır. Merkezi Abha'dır. 16. Yüzyılda Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir ve Yemen idaresi içinde sayılmıştır. "Asir'de Vehhâbîliğin yerleşmesinden sonra, isyanların bastırılması sırasında bölgenin itaate alınması için çalışmalar yapıldı. Ancak Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın gönderdiği askerî kuvvet sarp dağlarda yaşayan Asîrliler'e karşı başarılı olamadı (1824).² " Ve ayaklanmalar sürekli devam etmiştir. 19. Yüzyıl sonlarında İdrisiyye tarikatının faaliyetleri ön plana çıkmıştır. İdris'in torunlarından Muhammed dedesinin ününden kaynaklı büyük bir güç elde etmiş ve Osmanlı'ya karşı ayaklanmalar çıkartmıştır. 1915'te Türklere karşı İngilizler ile antlaşma yapmıştır. Belirli bölgeleri kendi hakimiyeti altına almış; ancak daha sonra 1922'de Muhammed'in ölümüyle bölge, Suudi Arabistan toprakları içine alınmıştır.

Asir'in ayrı bir devlet-bölge olarak sınırları döneme göre belirsizdir. Nüfus, savaştan kısa bir süre sonra tahmini yarım milyon civarında olmuştur. İnsanlar genel olarak Sünni inancına sahipken; küçük bir oran da Zeyidi ve Vehhabi inancını benimsemiştir. Asir'in en güneyindeki bölgenin ismi Ebu Eriş'tir ve başkenti de Sabya'dır.

Türkler 17. Yüzyıldan beri bölgeyi fethetmek için defalarca girişimde bulunmuş olsalar da asla tam anlamıyla başarılı olamamışlardır. Ancak 1834 Mısır seferinde ülke Osmanlı tarafından ele geçirilebilmiştir. Ayrıca Süveyş Kanalı'nın 1869'da açılmasından sonra Türkler silahlarını su yolu ile taşıyıp ciddiyetle fethetme girişimlerine devam etmişlerdir ve bu işgaller sebebiyle 1871'de Asir geniş sınırlara ulaşmıştır. Asir 1914'te Türk teorisine göre Osmanlı vilayeti Yemen'in kuzey sancağıydı; fakat dağların doğusundaki kabileler Türklerinkinden ya da İdrislerinkinden ziyade Mekke Şerifi'nin otoritesini tanımışlardı. Ülkenin geri kalan kısmı, Loheiya'nın kuzeyinden bir noktadan Kızıl Deniz boyunca yaklaşık 350 mil uzanan şeridi takip eden Yemen sınırı üzerinde, Hicaz sınırı üzerindeki Lith'e, merkez dağlarının zirvesine ulaşmak için geçilen 80 millik alan da İdrisi tarafından yönetiliyordu ya da ona bağlı bir federasyon şeklindeydi.

Asir'in yerlilerinden Seyyid Ahmet El İdrisi, din okuluna 30 yıl başkanlık etmiş ve Mekke'de vaazlar vermiştir. Sunusi³ tarikatını 1823'te Mekke'de kurmuştur. Sonra Sabya'ya yerleşmiş ve kutsal bir ün bırakarak ölmüştür. Torunu Seyyid Muhammed ise 1876'da Sabya'da doğmuş ve çeşitli Arap ülkelerinde eğitim almıştır. Birinci Dünya Savaşı zamanında da Ebu Eriş'i yönetmiştir. Seyyid Muhammed için Türkler, affedilemez düşmanlar niteliğinde olmuştur. Ona göre Yemen'in İmamı bile daha az düşmanca olarak algılanmıştır. 1914 yılında Ebu Eriş'te, Jön Türkler Hükümeti zamanında

² <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d030483> (29.04.2018 tarihinde erişilmiştir.)

³ Sidi Muhammed bin Ali es-Sunusi'nin 1837'de Kuzey Afrika'da kurduğu dinsel ve siyasi hareket.

bağımsızlık elde etmeye çalışmış ve başarılı olamamıştır. Birçok askeri girişimde isminden bahsettirmiştir.

Mekke Şerifi tarafından yönetilen Mekke/Hicaz Emirliği

Mekke, şuanda Suudi Arabistan Krallığı'nda yer almaktadır. 16. Yüzyılda Osmanlı topraklarının bir parçası olmuştur. 18. Yüzyılda Vehhabilikten etkilenmişlerdir ve Suud ailesi bağımsızlık kazanma yolunda girişimlere başlamışlardır. 1916'da ise Osmanlı himayesinden çıkmışlardır.

Savaş öncesi Türklere göre, Hicaz Osmanlı vilayeti idi. Vilayet dört kazaya ayrılmıştı: Yanbu, Rabig, Cidde ve Lith. Nüfus 1916'da 1 milyondan azdı. Hicaz, Mekke ve Mediye'yi yani: Hz. Muhammed'in doğduğu ve defnedildiği, türbeler ve haccın olduğu İslam'ın kutsal topraklarını barındırıyordu. 1908'de, kutsal mekanların cazibesi Hicaz Demiryolu'nun Medine'ye kadar ulaşmasını sağlamıştır. Demiryolunun dini sebeplerden kaynaklanmasının yanı sıra siyasi ve askeri amaçları da bulunmaktaydı. Mekke'nin kutsal olması, yönetiminin de farklı algılanmasını sağlamaktaydı. Bu sebeple Mekke Emiri-Şerifi⁴ hem maddi hem manevi güce sahipti. Şerif de, Peygamber kabilesinden ve soyundan baskın aileden gelmekteydi.

10. yüzyıldan 18. Yüzyıl sonuna kadar Hicaz fiili bir güç olarak tarihe geçti. Osmanlı hakimiyeti 1538'de başladı. 1783'te Hac bölgesi Vehhabiler tarafından saldırıya uğradı. 1810'da tekrar Vehhabiler Medine'de Hz. Muhammed'in mezarına saldırdı. 1886'da Osmanlı gücü artırılmasına rağmen Avnurrefik de kendi özel pozisyonunu arttırdı ve Türk otoritesi Mekke'de asla başarılı olamadı.

1916'da Hicaz'ın kralı olan Hüseyin İbni Ali, uzun dönem İstanbul'da yaşamıştı.. 60 yaşındayken kral olması kararlaştırılmıştı. Sakin karakterliydi ve Osmanlı-İngilizler'e karşı orta yolu buluyordu. 1910'da Asir'da İdrisi'nin çıkarttığı ayaklanmada Türkleri desteklemek için kabile olarak Asir'e çağırıldı. Gitti ve kuşatılmış bir Türk Birliği'ni kurtararak Türkleri rahatlattı; İdrisi'nin gücünü ise azalttı. İlerleyen olaylarda görünen Türk yanlısı tutumunda değişiklikler oldu. İkinci oğlu Abdullah babasının varisiydi ve Emirliği Türkiye'den koparıp bağımsız olması için çalışmalara başladı. 1914'te savaştan sonra Osmanlı karşıtı politikalarına İdrisi ve Yemen İmamı ile devam etti.

Mekke'nin Osmanlı halifesine karşı çıkışı ise yine Abdullah zamanındaydı. Abdullah, Arap ülkelerini Osmanlı'dan bağımsız bir şekilde görmeye istekliydi ve ilk zamanlardan beri Lord Kitchener'e yakındı. Mekke'nin bu durumundan Anadolu, Mezopotamya, Suriye ve neredeyse tüm Arabistan etkilenmiştir. İngiltere'nin, Arap bağımsızlığında etkisi ve desteği olmuştur.

Riyadın Emiri olan İbni Suud tarafından yönetilen Necid Emirliği

Necid bölgesi Orta Arabistan'da, Suudi Arabistan Krallığı toprakları içerisinde bulunmaktadır. "Osmanlı zamanında yönetimsel olarak kendi geleneklerini vergi verme ve padişah adına hutbe

---

⁴ Seyyid

okutmaları karşılığında devam ettirebilmişlerdir.⁵” Bölgede Suudlar ile karışıklıklar yaşanmıştır. Suudları İngiltere desteklerken, Osmanlı da Reşidileri desteklemiştir. Reşidilerin zamanla güç kaybetmesi, Osmanlı'nın yardımlarına rağmen durdurulamamış ve bu durum Suudileri bölgede hakim kılmıştır. 1914'te de bölge Osmanlı'dan kopmuştur.

Coğrafi olarak Basra Körfezi hariç ve Kuveyt'e yakın bir yerdeydi. Basra Körfezi'nden doğudan batıya genişletilmiş, Güneyde de büyük çöle sınırdı. Kuzey doğu sınırları da Kuveyt'e ulaşıyordu. Başkenti Riyad'tı. Hasa ve Qatif büyük vahaları ile Necid'in en zengin bölgeleriydi. Ayrıca Vehhabiliğin merkezi statüsündeydi. Coğrafi konumundan dolayı Mekke ve Mezopotamya arasında ulaşımda ve ticarete önemli bir işlevi vardı.

Bu arşivde bahsedilen diğer bölgelere göre Necid Emirliği en son Türk etkisi ve gücü altına giren yerdi. Osmanlı'ya göre çok uzak ve erişilmez bir konumdaydı. Mısır ordusu Osmanlı etkisinin bölgede oluşmasında etkili olmuştu. İlerleyen yıllarda bir takım siyasi çekişmeler ve karışıklıklar neticesinde Riyad yıkılmıştı (Suudlar ile zaman zaman problemler yaşanmıştı-İngilizler Suudlar'ı destekliyordu). İç kabileler ile birlikte Emir Faysal Bin Suud, Mısırlılar ve Türkler Riyad'ta yeni bir başkent kurmuştu.

Bölgede Mithat Paşa'nın Hasa ile meşgul olması, Basra Körfezi ve Necid bölgesi ile ilgilenmesi gerilimler yaşatmıştır. Kasım'da⁶, birkaç aydan fazla Osmanlı bayrağı dalgalanmamış; ancak Türk yönetimi ısrarla Necid'in bir Osmanlı şehri olduğunu söylemeye devam etmiştir. Daha sonra Osmanlı, Hasa'da Necid'in Emiri tarafından düşmanca bir karşı gelme ile karşılaşmıştır. Balkan Savaşları sırasında Osmanlı'nın Ahsa'daki birliklerini ele geçirmiştir. Osmanlı bu utanç verici durumdan kurtulmak için Emir'e Vali ismini vermiştir; ancak Emir bu sıfatı çok da önemsememiştir.

İbn Suud, özellikle Vehhabilikten dolayı Türk karşıtı politikalar izlemiş ve İngiliz yanlısı olmuştur; İngiliz yönetimi ile anlaşmalar yapmıştır. Diğer Arap yöneticilerle de Mekke sebebiyle arasında bir fark olması gerektiğini düşünmüştür. Bu bölümde Vehhabilik ayrıntılarıyla birlikte işlenmiştir.

Kuveyt Şeyhliği

1756'da Kuveyt Emirliği kurulmuştur. 19. Yüzyılda Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. “1899'da Britanya İmparatorluğu ile imzalanan anlaşma uyarınca, İngilizlerin güvencesi ve denetimi altında Osmanlı'dan yarı bağımsızlık kazandı. Bu anlaşma ile Kuveyt fiilen İngiliz mandası haline geldi. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasının ardından Britanya İmparatorluğu, Kuveyt topraklarını himayesine aldığını ilan etti. 1961'de de Britanya'dan koparak bağımsızlığını ilan etmiştir.⁷” Kuveyt Devleti'nin başkenti Kuveyt'tir. Demokratik bir yönetim şekli hakimdir; ancak Emir ailesinin etkisi oldukça fazladır. İdari olarak: Kuveyt, Havalli, el Ahmedi ve el- Cehra olmak üzere 4 bölge bulunmaktadır.

⁵ <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=320492> (29.04.2018 tarihinde erişilmiştir.)

⁶ Necid'in şehirlerinden biri.

⁷ <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil/kuveyt> (29.04.2018 tarihinde erişilmiştir.)

Kuveyt'in Basra Körfezine kıyı şeridi vardır. Toplamda 37.000 nüfus vardı; ancak 13.000'i göçebeydi ve 2.000'i merkezde oturuyordu. Şeyhliğin hiçbir politik gücü yoktu. Pozisyonunu, aldığı destek ile İngilizlere borçluydu. İngiliz etkisi olağanüstüydü. İngiltere'nin üstünlüğünün kabul edildiği bir anlaşma imzalandı. Ayrıca İstanbul-Bağdat tren yolunun da müstakbel terminaliydi.

1871'de Mithat Paşa'nın Arabistan'da Osmanlı politikası uygulamasıyla Kuveyt, kaymakamlık rütbesini kabul etti ve Basra vilayeti içine alındı. Kuveyt 1900'lerde İbni Suud ile arkadaşça etkileşimlerde bulundu. İngiliz hükümeti 1907'de özel bir antlaşma yaptı. 1913'te bölge Osmanlı İmparatorluğu'nun kazası olarak tanındı. Kasım 1914'te Mübarek, Osmanlı'yı tanımadığını söyledi ve İngiliz koruması altına girdi. 1915'te de şeyh öldü. Aslında 1916'daki Arap isyanları sırasında, Kuveyt'in diğer Arap politikaları arasındaki önemi küçüktü.

İbni Raşid ve Hail Emiri tarafından yönetilen Cebel Şammar Emirliği

Cebeli Şammar Bölgesi'ndeki Hail Emirliği ticari olarak önemli bir yere sahipti. Osmanlı'nın desteklediği Reşidi Emirler sayesinde bölge 19. Yüzyılda Osmanlı'dan etkilenmişti ve ekonomisi güçlenmişti. 1900'lerden itibaren ise güç kaybına uğramışlardı ve İngilizler Reşidiler'i etkisiz hale getirmeye çalışmışlardı. 1921 yılında Suudlar, İngilizlerin de desteğiyle bölgeyi kontrol altına almıştır. Bölge şu anda Suudi Arabistan sınırları içerisindedir.

Emirlik, Cebel Şammar kabilesinin topraklarıdır. Bölge birbirlerine paralel olarak uzanan Jebel Salmah ve Cebel Afa dağlarının arasında kalmaktadır. Etrafında Hicaz, Necid, Teima, Kuveyt Nefud Çölü vardır. Vahaların çokluğu da suya ulaşımı kolaylaştırmıştır. Coğrafik olarak Cebel Şammar'ın merkezi aynı zamanda politik bir merkez gibidir. Başkenti Hail'dir. Oturan Nüfus yaklaşık 20.000 iken göçebeler de 20.000'dir. Vehhabi inancının sünnileriydiler ve dinlerine düşkünlü. Tarım ile uğraşmaya başlayınca da kabilesel bağımsızlığa katılmışlardır.

18.yy sonlarında fetihler sonucu Necid Emirliği'nin hakimiyeti altına girmiştir. Necid Emirliği vehhabiydi ve Kuveyt bu yönetimi istememiştir. Vehhabi gücünü Mısır ile devirmesiyle birlikte Cebel Şammar Mısır'ın kontrolü altına girmiştir. Emir Muhammed ile birlikte Cebel Şammar güzel günler görmüştür. 19. yy da kabilelerden güçlü bir birlik oluşturarak güçlü bir yönetici olmuştur ve Türk yanlısı politika izlemiştir.

Cevf Bölgesi

Cevf Bölgesi, Suudi Arabistan'ın 13 bölgesinden biridir. Osmanlı'nın son zamanlarında otorite vehhabilerin eline geçmiştir. Bir ara Ruvela kabilesi şeyhi Nuri ve Şemmer Emiri Talal bölgeye hakim olmuştur; ancak 1921'de Suudlar bölgeyi topraklarına katmışlardır.

Bölge 1910'da Nuri Es-Shalan yönetimindeyken bağımsız olmuştur. Bölgenin kabilelerden oluşan konfederasyonları vardı. Konfederasyonun kuzey kısmı Türk otoritesi altına girdi; ancak 1911'de baş yönetici, Vali Sami Paşa tarafından Şam'a davet edilerek 1 yıl hapsedildi. Bu gurur kırıcı davranış onun Türklerden soğumasına sebep oldu. 1913'te Türk Hükümeti Hicaz Demiryolu'nu Jizah'tan Qaf'a

taşımayı teklif etti. Amaç çöl kabilelerini de otoriteleri altına almaktı; fakat bu plan gerçekleşmedi. Nuri'den sonra oğlu Nawwah başa geçti. Nawwah, Pan-Arap politikasının güçlü bir destekçisiydi. Dahası, Nuri ve onun konfederasyonu Mekke emiri tarafından Arap isyanları boyunca en sıkı ve önemli destekçilerinden biri sayıldı.

Sonuç olarak: Bölgeler tek tek ele alınırken coğrafi konumları ve bitki örtüsü detaylı olarak aktarılmış, yöneticilerin statüleri ve aileleri incelenmiş, dini gruplara dair bilgiler verilmiştir; ancak çoğu zaman kronolojik sıralamaya uyulmadığı göze çarpmaktadır. Belgenin dönemin olayları açısından önemli bir nitelikte olduğu görülmektedir; fakat kısa bilgiler olması ve kısıtlı tarihleri aktarması açısından yarım kalmışlığı sezdirmektedir. Gözden kaçmaması gereken bir diğer husus ise William Childs'ın, bölgelerin Osmanlı Devleti ile olan ilişkisini düşmanlık çerçevesi içerisinde aktarmasıdır. Ayrıca İngiltere'nin bölgedeki pozisyonu hakkında detaylı bilgi bulunmamakta genel olarak anlaşmalar bazında aktarımlar yapılmaktadır. Özellikle Vehhabiler'i desteklemeleri Yarımada'da çok uzun süre savaflara sebep olmuştur. Yarımada'nın Osmanlı ile olan ilişkisini bozmasına sebep olmuş; ardından bölgelerde kendi etkilerini rahatça gösterebilmişlerdir. Bu duruma hukuki zemin hazırlamak için de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddelerini çok dikkatli oluşturmuşlardır. Sömürgecilik konularının da arşivde pek bahsi açılmamıştır. Döneme bakıldığında milliyetçiliğin zirvede olduğunu görüyoruz; fakat yine makalede milliyetçilik üzerinde pek durulmamıştır. Avrupa'ya giderek eğitim alan kişiler ülkelere milliyetçilik esintileriyle dönmüşlerdir. "Arap Milliyetçiliği'nin ilk tezahürleri Hristiyan Araplar arasında görülmüştür. Zira Türkler ile din bağı olmadığı için ayrılmak onlara vicdan azabı vermemiştir. ⁸ Biz de parçaya bakarak Suudi Arabistan'ın tek Arap Devleti'ni oluşturma isteğiyle civar ülkeleri-bölgeleri fethetmesini, Osmanlı Halifesi'ni tanımak istememelerini bu başlık altında değerlendirebiliriz. Milliyetçilik kavramı Vehhabilik gibi isyanların çıkmasını sağlayan bir diğer faktör olmuştur. Osmanlı'ya karşı bağımsızlık çabası içerisine girmişken İngiltere sömürgesine dahil edilmişlerdir. Kaynaklardan elde edilen gelirler uzun bir süre İngiltere'ye aktarılmış ve ülke zayıflamıştır.

---

⁸ Doğuş ve Öteki Ekseninde Arap Milliyetçiliği: Vahada Bir Serap-Ayhan Halis